

การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรชนบทของไทย

จรรยา เศรษฐบุตร*

บทนำ

ในการวางแผนพัฒนาชนบท สิ่งหนึ่งที่ควรนำมาใช้ประโยชน์ คือ โครงสร้างประชากร (Population Structure) โครงสร้างประชากร หรือ อาจเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า โครงสร้างทางอายุและเพศ (Age and Sex Structure) มีความสำคัญหลายประการ ประการแรก โครงสร้างทางอายุและเพศของประชากรกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง แสดงให้เห็นถึง จำนวน และสัดส่วนของประชากรชายหญิงกลุ่มนั้นในช่วงอายุหนึ่ง ซึ่งเป็นผลมาจากการสังสมของภาวะเจริญพันธุ์ การตาย และการย้ายถิ่นในอดีต ในขณะที่เดียวกัน โครงสร้างทางอายุและเพศของประชากรมีอิทธิพลต่ออัตราชีพต่าง ๆ รวมทั้งอัตราการเพิ่มประชากร เนื่องจากการเกิด การตาย และการย้ายถิ่นจะเกิดขึ้นแก่ประชากรในกลุ่มอายุที่แตกต่างกัน

โครงสร้างทางอายุ และเพศของประชากรในชนบท จะเป็นประโยชน์ในการวางแผนพัฒนาชนบทและการวางแผนพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ องค์ประกอบอายุและเพศของประชากรจะบอกถึงสิทธิ บทบาท และหน้าที่ของบุคคลในสังคม ซึ่งช่วยให้ผู้ที่มีหน้าที่รับผิดชอบในการจัดบริการของรัฐ เช่น การจัดบริการการศึกษาให้แก่ประชากรอายุ 6-12 ปี ที่มีบทบาทหน้าที่ในการเรียนรู้วัฒนธรรมซึ่งถ่ายทอดโดยผ่านสถานการศึกษาต่าง ๆ หรือการจัดสถานที่อยู่อาศัยให้แก่ประชากรวัยหนุ่มสาวที่เข้าสู่แรงงาน และสร้างครอบครัวใหม่ ฯลฯ

ความสนใจของบทความนี้อยู่ที่โครงสร้างอายุและเพศของประชากรในชนบท แทนที่จะเป็นประชากรรวมทั้งประเทศ เนื่องจากเท่าที่ผ่านมาในอดีต มักมองภาพโครงสร้างประชากรเป็นการมองภาพรวมทั้งประเทศ คือ รวมประชากรชนบทและ

* สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล ศาลายา นครชัยศรี นครปฐม 73170

เมืองไว้ด้วยกัน แต่แยกตามกลุ่มอายุและเพศ ตัวอย่างจะเห็นได้จากรายงานสำมะโนประชากรในระยะแรกมิได้แยกประชากรชนบท และเมืองให้เห็นคุณลักษณะทางประชากรบางประการ ซึ่งแตกต่างจากสำมะโนประชากรครั้งล่าสุด (2523) ที่แยกประชากรเขตเมืองและชนบทออกจากกัน และมีการวิเคราะห์คุณสมบัติบางประการ จำแนกตามเขตเมืองและเขตชนบท ทั้งนี้เพราะในปัจจุบันหน่วยงานด้านการวางแผนพัฒนาประเทศตระหนักถึงความสำคัญของการมีข้อมูลด้านคุณลักษณะเฉพาะของประชากรในชนบท เพื่อให้การพัฒนาชนบทบรรลุความสำเร็จได้มากที่สุดและเร็วที่สุด

บทความนี้เป็นความพยายามที่จะศึกษา โครงสร้างอายุและเพศของประชากรในเขตชนบทของประเทศไทย ย้อนหลังไปสู่อัตราปัจจุบัน และมองไปยังอนาคตข้างหน้า โดยแบ่งช่วงการศึกษาออกเป็นช่วงละ 10 ปี (พ.ศ. 2513 - 2543) ตามปีสำรวจสำมะโนประชากร เพื่อดูแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงด้านจำนวนสัดส่วนของอายุ เพศ อัตราส่วนและภาวะการณบางอย่างที่เกี่ยวข้อง เช่น อัตราส่วนผู้เป็นภาระพึ่งพิง (Dependency Ratio) ภาวะผู้สูงอายุ (Aging) ภาวะการเป็นหม้าย (Widowhood) นอกจากนี้ยังพยายามศึกษาผลกระทบต่าง ๆ ที่อาจเกิดขึ้นอันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงทางประชากร

คำว่า *ประชากรชนบท* หรือ *ประชากรในเขตชนบท* ในบทความนี้ใช้ตามนิยามของสำมะโนประชากร ของสำนักงานสถิติแห่งชาติกล่าวคือ เขตเทศบาล หมายถึง เขตเมือง เขตเทศบาล ได้แก่ ท้องถิ่นซึ่งได้มีพระราชกฤษฎีกาออกตามความในพระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. 2496 จัดขึ้นเป็นเทศบาล โดยกำหนดเขตพื้นที่ของเทศบาลนั้น ส่วนนอกเขตเทศบาลจัดเป็นเขตชนบท ดังนั้น คำว่าประชากรในชนบท หมายถึง ประชากรที่อาศัยอยู่นอกเขตเทศบาล

แหล่งข้อมูลและการปรับใช้

แหล่งข้อมูลในการศึกษาครั้งนี้ ได้จากสำมะโนประชากรและเคหะ ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ พ.ศ. 2513 และ พ.ศ. 2523 และจากการคาดประมาณประชากร

ของประเทศไทย พ.ศ. 2523 - 2558 ของคณะกรรมการประชากร โดยคณะอนุกรรมการนโยบายและแผนประชากร กองวางแผนพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2531)

ข้อมูลที่สมบูรณ์ที่สุด สำหรับการวิเคราะห์ในครั้งนี้มีเฉพาะแหล่งเดียวคือจากรายงานสำมะโนประชากรครั้งล่าสุด พ.ศ. 2523 กล่าวคือ มีจำนวนประชากรนอกเขตเทศบาล (เขตชนบท) จำแนกตามวัย และเพศข้อมูลจากการคาดประมาณประชากรซึ่งมีจำนวนประชากรรวมทั้งประเทศ มิได้แยกประชากรในเขตเทศบาลและเขตเมืองออกจากกัน ดังนั้นในการศึกษาครั้งนี้จึงมีการคำนวณตัวเลข และปรับข้อมูลหลายขั้นตอนเพื่อใช้ประโยชน์ในการนี้โดยเฉพาะ

ขั้นตอนของการคำนวณหาจำนวนและสัดส่วนประชากรในชนบทในแต่ละปีที่ศึกษามีดังนี้

1. ใช้ข้อมูลจากสำมะโนประชากร พ.ศ. 2523 (ซึ่งเป็นข้อมูลที่สมบูรณ์ที่สุดเท่าที่มีอยู่ คือ ได้จำแนกประชากรตามหมวดอายุ และจำแนกออกเป็นประชากรในเขตและนอกเขตเทศบาล หรือเขตเมืองและเขตชนบทตามนิยามที่ใช้ในบทความนี้) เป็นพื้นฐานในการคำนวณหาสัดส่วนของประชากรในเขตเมือง และเขตชนบท จำแนกตามเพศ และหมวดอายุ 5 ปี สัดส่วนที่คำนวณได้จะนำไปคำนวณหาสัดส่วนประชากรเฉพาะในเขตชนบท จำแนกตามหมวดอายุ 5 ปี โดยใช้ข้อมูลที่ได้จากการคาดประมาณประชากร พ.ศ. 2533 และ พ.ศ. 2543 (ซึ่งมีจำนวนประชากรที่คาดประมาณรวมทั้งประเทศ จำแนกตามเพศ และหมวดอายุ 5 ปี มิได้แยกเป็นเขตเมืองและเขตชนบท) เป็นพื้นฐานในการคำนวณข้อมูลที่ได้จากการคาดประมาณประชากรนี้ ใช้ข้อสมมติภาวะเจริญพันธุ์ในระดับปานกลาง

2. ข้อมูลประชากรชนบท พ.ศ. 2513 ได้โดยคำนวณจากรายงานสำมะโน พ.ศ. 2513 ซึ่งมีจำนวนรวมประชากรชาย และหญิงทั้งประเทศ และจำนวนประชากรใน

เขตเทศบาล จำแนกตามหมวดอายุ 5 ปี ดังนั้นจึงคำนวณหาจำนวนและอัตราส่วนประชากรนอกเขตเทศบาลแยกตามหมวดอายุ 5 ปีได้

ข้อสังเกต สำหรับประชากรจำแนกตามหมวดอายุ 5 ปี ที่ปรากฏอยู่ในรายงานสำมะโนต่าง ๆ ในสำมะโนประชากร และ 2513 มีประชากรชาย หญิง หมวดอายุ 70 ปีขึ้นไปเป็นหมวดสุดท้าย แต่ในสำมะโนประชากร พ.ศ. 2523 และการคาดประมาณประชากรจะมีหมวดอายุ 70-74 ปี และหมวดอายุ 75 ปีขึ้นไปเป็นหมวดสุดท้าย

การเปลี่ยนแปลงด้านโครงสร้างอายุ

จากการคำนวณหาสัดส่วนของประชากรชนบทไทยจำแนกตามหมวดอายุ 5 ปี ด้วยวิธีการที่กล่าวมาแล้ว จะได้เป็นตัวเลขที่ปรากฏในตาราง 1

จากตัวเลขที่ปรากฏชี้ให้เห็นว่า ได้มีการลดลงในสัดส่วนของประชากรวัยเด็ก (อายุ 0-14 ปี) และจะคงลดลงต่อไปในทศวรรษหน้า ขณะเดียวกันพบว่ามีเพิ่มขึ้นในสัดส่วนของประชากรในวัยทำงานและวัยสูงอายุ เพื่อให้เห็นภาพโครงสร้างประชากรชนบทของไทยอย่างชัดเจน ซึ่งแสดงภาพการเปลี่ยนแปลงด้านโครงสร้างด้วย ปริมาณประชากร ซึ่งแสดงสัดส่วนการเปลี่ยนของแต่ละเพศ และหมวดอายุที่แตกต่างกัน

ตาราง 1. สัดส่วนโครงสร้างอายุและเพศของประชากรในชนบทไทย (พ.ศ.2513-2543)

อายุ	2513		2523		2533		2543	
	ชาย	หญิง	ชาย	หญิง	ชาย	หญิง	ชาย	หญิง
0 - 4	17.3	16.8	12.8	12.3	11.6	11.4	9.4	9.1
5 - 9	15.9	15.4	13.9	13.4	11.9	11.8	9.6	9.4
10 - 14	13.5	13.0	13.9	13.3	11.6	11.3	10.0	9.8
15 - 19	10.4	10.6	11.8	11.7	11.0	10.4	9.7	9.5

(ต่อ)

ตาราง 1 (ต่อ)

อายุ	2513		2523		2533		2543	
	ชาย	หญิง	ชาย	หญิง	ชาย	หญิง	ชาย	หญิง
20 - 24	7.4	7.5	9.4	9.5	10.2	9.8	9.0	8.8
25 - 29	6.2	6.4	7.3	7.5	8.7	8.5	9.0	8.7
30 - 34	5.9	6.1	5.7	5.8	7.6	7.6	8.9	8.7
35 - 39	5.5	5.5	5.0	5.1	6.3	6.3	7.7	7.6
40 - 44	4.5	4.4	4.6	4.8	4.8	4.8	6.6	6.7
45 - 49	3.5	3.4	4.1	4.3	3.9	4.0	5.4	5.5
50 - 54	2.7	2.8	3.3	3.4	3.5	3.7	4.0	4.1
55 - 59	2.2	2.3	2.4	2.5	2.8	3.1	3.1	3.3
60 - 64	1.7	1.8	1.8	1.9	2.1	2.4	2.6	2.9
65 - 69	1.2	1.3	1.3	1.4	1.5	1.7	1.9	2.2
70 - 74*	1.4	2.0	0.9	1.1	0.9	1.2	1.3	1.5
75*	-	-	0.9	1.3	0.9	1.3	1.1	1.5
รวม	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
จำนวน	(14,848,053)	(14,958,393)	(18,584,182)	(18,607,442)	(23,366,630)	(23,201,197)	(26,623,230)	(26,463,878)

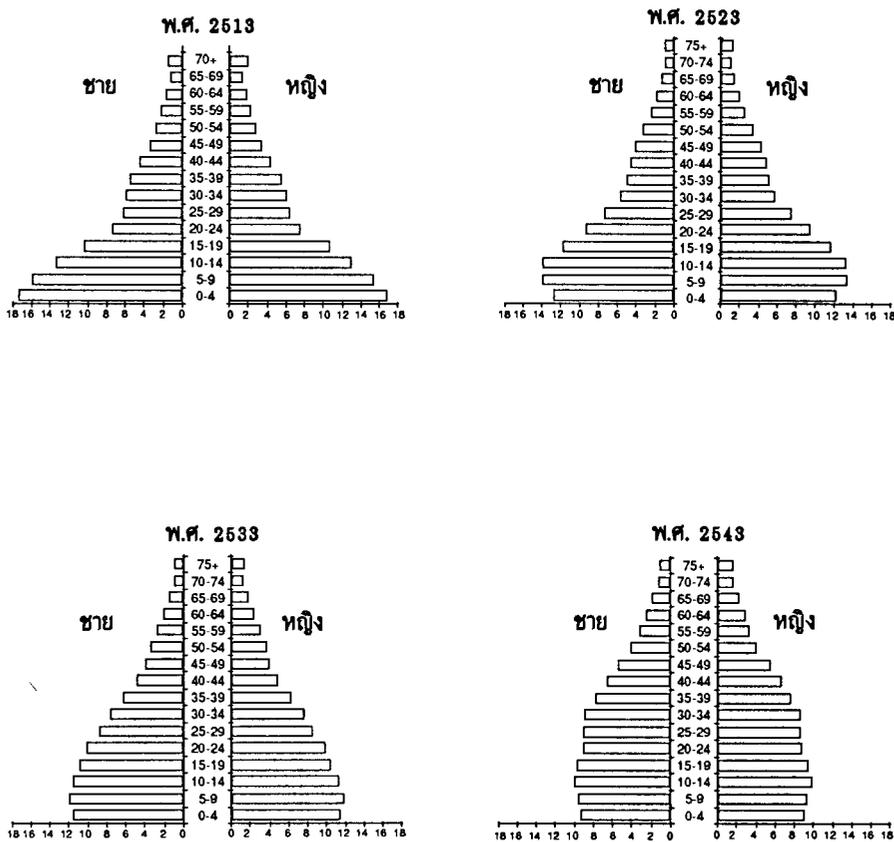
หมายเหตุ : * ปี 2513 ได้รวมกลุ่มอายุ 70 ปีขึ้นไปไว้ด้วยกัน แต่ปี 2523 เป็นต้นไป แยกถึงหมวดอายุ 75 ปีขึ้นไป
แหล่งที่มา : จำนวนจากสำมะโนประชากร พ.ศ. 2513, 2523 และการคาดประมาณประชากร พ.ศ.2533 และ พ.ศ.2543

จากภาพปิรามิดในรูป 1 จะเห็นภาพการเปลี่ยนแปลงด้านโครงสร้างอายุของประชากรในชนบทไทยค่อนข้างชัดเจน ใน พ.ศ. 2513 ปิรามิดจะมีลักษณะเป็นเจดีย์ที่มียอดแหลม นั่นหมายความว่า ขณะนั้นประชากรชนบทไทยประกอบด้วยประชากรในวัยเด็กเป็นส่วนใหญ่ และมีประชากรสูงอายุเหลืออยู่ไม่มากนัก

ในปีต่อมาใน พ.ศ. 2523 ฐานปิรามิดเริ่มแคบเข้า และไปขยายกว้างที่ประชากรในวัยรุ่น ซึ่งเริ่มเข้าสู่วัยแรงงาน ซึ่งสภาพการณ์ที่เกิดขึ้นนี้ได้ส่งผลกระทบต่อการทำงานทำโดยทั่วไปในชนบท

จากการคาดประมาณประชากรในทศวรรษต่อมา พบว่าพีรามิดประชากรจะเปลี่ยนรูปเป็นแบบระฆังคว่ำ โดยเฉพาะในปีสามะโน 2543 จะพบว่ามีประชากรมีลักษณะคล้ายขวดโหล เนื่องจากฐานพีรามิด (0 - 5 ปี) จนถึงวัยทำงานระยะกลาง (35 - 39 ปี) มีสัดส่วนใกล้เคียงกัน

รูป 1 . พีรามิดประชากรชนบทไทย

แหล่งที่มา : จำนวนจากสามะโนประชากร 2513, 2523 และการคาดประมาณประชากร พ.ศ. 2533 และ 2543

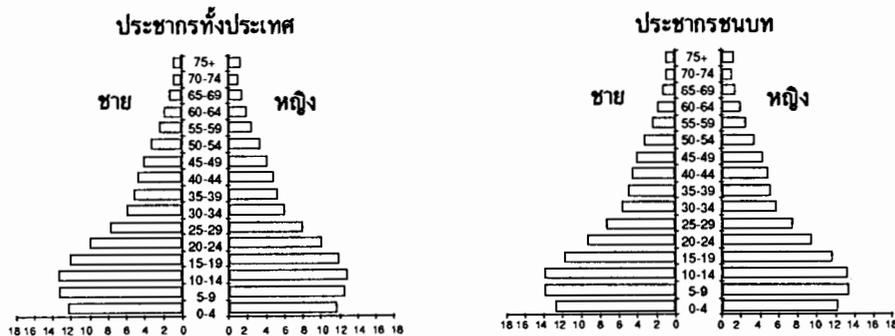
จากแนวโน้มและการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว เป็นผลเนื่องจากการดำเนินนโยบายการวางแผนครอบครัวอย่างแข็งขันทั้งของภาครัฐและเอกชน ทำให้อัตราส่วนของเด็กโดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มอายุน้อยลดลงอย่างเห็นได้ชัดในเขตชนบท จึงไม่น่าสงสัยว่าเหตุใดจึงมีคำกล่าวที่ว่า บางโรงเรียนในชนบทต้องปิดโรงเรียน หรือชั้นเรียน เนื่องจากมีจำนวนเด็กที่เข้าเกณฑ์ประถมศึกษาน้อยเกินไป การลดลงของอัตราการเกิดของทารก มีรายงานการสำรวจและวิจัยจำนวนมากสนับสนุนการลดลงของอัตราเจริญพันธุ์รวมยอด (ซึ่งคำนวณจากจำนวนบุตรที่สตรีให้กำเนิด) ใน ระยะเวลาปี 2513-2517 อัตราเจริญพันธุ์รวมยอดของชนบทเท่ากับ 5.84 และลดลงเหลือ 3.54 ใน พ.ศ. 2528 (Knodel et al., 1987:56) นอกจากจำนวนบุตรที่สตรีให้กำเนิดลดลงตามลำดับแล้ว อายุแรกสมรสของทั้งชายและหญิงก็สูงขึ้นตามลำดับ ในปีสามะโน 2513 อายุแรกสมรสของชายไทยในชนบทเท่ากับ 24.2 ปี ขณะที่อายุแรกสมรสของหญิงในชนบทเท่ากับ 21.4 ปี (Chamratrithirong, 1984:47) ในปีสามะโน 2523 ซึ่งมีการเสนอข้อมูลทั้งชนบทและเมือง จะพบว่า อายุแรกสมรสของชายในชนบทเท่ากับ 24.3 ปี และหญิงเท่ากับ 22.0 ปี (จินตนา เพชรานนท์ และอภิชาติ จักร์สถุทธิรงค์, 2529:7) นอกจากนี้ยังมีข้อมูลด้านอัตราส่วนของการเป็นโสดที่สูงขึ้นตามลำดับด้วยเช่นกัน

อัตราการเกิดที่ลดลงนี้ ยังเป็นผลจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและความต้องการบุตร จากการวิจัยเชิงคุณภาพในกลุ่มประชากรชนบท (Knodel et al., 1987 : 117-171) พบสภาพต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชนบทก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านความต้องการมีบุตร เช่น การลดลงของการตายของทารกและเด็ก การเปลี่ยนแปลงด้านทัศนคติต่อครอบครัว และค่าใช้จ่ายในการเลี้ยงดูบุตรที่เพิ่มสูงขึ้น พ่อแม่ในชนบทรู้สึกว่าจะจำเป็นต้องใช้จ่ายเงินเพื่อลูกโดยเฉพาะด้านการศึกษามากขึ้นกว่าคนรุ่นก่อน นอกจากนี้ การแทรกซึมของตลาดสินค้าที่แทรกเข้าไปในชนบท ทำให้มีการใช้จ่ายเงินมากยิ่งขึ้น ชาวชนบทปรารถนาสินค้าเหล่านี้ จึงทำให้เกิดสถานการณ์ที่เป็นการเลือกกระหว่างการมีบุตรคนหนึ่งกับการที่จะได้มาซึ่งสินค้าที่ตนเองต้องการ ลักษณะทางวัฒนธรรมของชนบทไทยที่สำคัญอีกประการหนึ่ง ที่เอื้ออำนวยให้มีการลดลงอย่างรวดเร็วของภาวะเจริญพันธุ์ คือ สถานภาพที่ค่อนข้างดีของสตรีไทย เมื่อเปรียบเทียบกับสตรีในประเทศโลกที่ 3 ความสัมพันธ์ระหว่างสามีและภรรยา นับว่ามีความเท่าเทียมกัน

(Hanks and Hanks, 1963; Henderson, 1971) ศรีไทยมีความเป็นอิสระในตัวเองสูง และมีส่วนสำคัญในการตัดสินใจด้านการมีบุตรและการคุมกำเนิด

ข้อสังเกต เมื่อเปรียบเทียบโครงสร้างอายุของประชากรทั้งหมดกับประชากรชนบทเป็นตัวอย่างจากสำมะโน 2523 (รูป 2) จะพบว่าประชากรชนบทซึ่งเคยเป็นประชากรส่วนใหญ่ของประเทศ และยังคงเป็นประชากรส่วนใหญ่ของประเทศอยู่ ปริมาณประชากรของชาวชนบทไทยกับประชากรทั้งประเทศจะไม่แตกต่างกันมากนัก และเชื่อว่าในอนาคตประชากรชนบทก็จะเป็นประชากรส่วนใหญ่ แต่ลดสัดส่วนลงจากเดิม เนื่องจากนโยบายการมุ่งสู่ความเป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่ (NIC) ของรัฐบาล ทำให้ประชากรที่เคยทำงานในภาคเกษตรกรรมจะหลั่งไหลเข้ามาทำงานในภาคอุตสาหกรรม ซึ่งส่วนมากจะมีที่ตั้งอยู่ในเขตเมืองหรือเขตเทศบาลที่มีโครงสร้างพื้นฐานเหมาะสำหรับโรงงานอุตสาหกรรม อย่างไรก็ตามส่วนหนึ่งจะยังคงอยู่ในไร่นาของตนเอง แต่ว่ารูปแบบการผลิต (mode of production) จะเปลี่ยนเป็นอุตสาหกรรมเกษตรมากขึ้น

รูป 2 . ปริมาณประชากรทั้งประเทศและประชากรชนบทไทย พ.ศ. 2523

แหล่งที่มา : สำมะโนประชากร พ.ศ. 2523

ประชากรวัยทำงานและอัตราส่วนผู้เป็นภาระพึ่งพิง

จากการคำนวณโครงสร้างอายุของประชากรในชนบทไทยระหว่าง พ.ศ. 2513-2543 จะพบว่ามี การเปลี่ยนแปลงที่ทำให้สัดส่วนของประชากรวัยทำงาน และผู้เป็นภาระพึ่งพิงเปลี่ยนแปลงไปด้วย เช่นเดียวกับในประเทศอุตสาหกรรมที่ภาวะเจริญพันธุ์ลดลง อัตราส่วนผู้เป็นภาระพึ่งพิงจะลดลงไปด้วย และอัตราส่วนผู้เป็นภาระพึ่งพิงในวัยสูงอายุ (Old-age Dependents) เพิ่มสูงขึ้น

ในบทความนี้ได้จำแนกประชากรชนบทออกตามกลุ่มอายุ 3 กลุ่มใหญ่ คือ กลุ่มประชากรวัยเด็ก (อายุ 0-14 ปี) ประชากรวัยทำงาน (อายุ 15-59 ปี) และประชากรวัยสูงอายุ (อายุ 60 ปีขึ้นไป) และพบแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงในประชากร 3 กลุ่มนี้

จากตาราง 2 จะพบว่าสัดส่วนของประชากรในชนบทที่กำลังอยู่ในวัยทำงาน (อายุ 15-59 ปี) ค่อย ๆ สูงขึ้นจากสามะโนปี 2513 ร้อยละ 54.9 จนถึงสามะโนปี 2523 มี สัดส่วนร้อยละ 60.5 ของประชากรทั้งหมด กลายเป็นร้อยละ 68.6 ในปี 2543 สัดส่วนที่เพิ่มขึ้นนี้สัมพันธ์ทางผกผันกับสัดส่วนประชากรในวัยเด็กอายุ 0-14 ปี นั่นคือประชากรในวัยเด็กยิ่งลดลงประชากรในวัยทำงานยิ่งเพิ่มขึ้น ถ้าพิจารณาโดยผิวเผินเป็นเรื่องที่น่ายินดีที่ประเทศไทยจะมีกำลังแรงงานเพิ่มขึ้น นั่นคือ ประชากรในวัยทำงานอายุ (15-59 ปี) เพิ่มขึ้นในสัดส่วนที่สูง อย่างไรก็ตาม เนื่องจากประชากรเหล่านี้เป็นประชากรที่อยู่ในชนบท การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรมนุษย์ส่วนนี้จะใช้ได้เต็มที่หรือไม่ในการพัฒนาประเทศ เป็นสิ่งที่ไม่สามารถสรุปรวมได้ทันที อนึ่งบทความนี้ได้นำคุณลักษณะด้านอื่น ๆ ของประชากรในชนบทมาพิจารณาคด้วย เช่น สถานภาพทางการศึกษา ทักษะในการประกอบอาชีพ ฯลฯ สิ่งที่รัฐบาลต้องคำนึงถึงเพื่อรองรับประชากรวัยทำงานที่เพิ่มมากขึ้นคือ การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในชนบท การพัฒนาศักยภาพในการทำงานเป็นสิ่งที่จำเป็น รวมทั้งการป้องกันการอพยพพลัดถิ่นเข้าสู่เขตเมืองของประชากรวัยทำงานจากชนบท

พร้อมกับการลดลงของประชากรวัยเด็ก และการเพิ่มสัดส่วนของประชากรในวัยทำงาน คือ การเพิ่มขึ้นของประชากรสูงอายุ (จากตาราง 2) ในหมวดอายุ 60 ปีขึ้นไป จะพบแนวโน้มการเพิ่มสัดส่วน (และจำนวน) ของผู้สูงอายุในชนบทจาก พ.ศ. 2513 (ร้อยละ 4.3) เรื่อยมาจนถึง พ.ศ. 2543 (ร้อยละ 6.6)

ตาราง 2. สัดส่วนของประชากรในชนบทจำแนกตามกลุ่มอายุ 3 กลุ่ม

อายุ	2513	2523	2533	2543
0 - 14	40.6	34.6	29.2	24.7
15 - 59	54.9	60.5	65.6	68.6
60+	4.3	4.7	5.1	6.6
รวม	100.0	100.0	100.0	100.0

แหล่งที่มา : ตาราง 1

ประชากรในวัยเด็กและประชากรสูงอายุทั้งสองกลุ่มนี้ จัดเป็นประชากรที่เป็นภาระรับผิดชอบต่อผู้อื่น โดยเฉพาะภาวะพึ่งพิงทางเศรษฐกิจ (Economically Dependent)

การคำนวณหาอัตราส่วนผู้เป็นภาระพึ่งพิงต่อผู้อยู่ในวัยทำงาน (Dependency Ratio) กระทำดังนี้

$$\text{อัตราส่วนพึ่งพิง} = \frac{\text{ประชากรวัยเด็ก (0-14 ปี)+ประชากรสูงอายุ (60+ ปี)}}{\text{ประชากรวัยทำงาน (15-59 ปี)}} \times 100$$

อัตราส่วนนี้แสดงว่าประชากรในวัยทำงาน 100 คน ต้องแบกภาระประชากรที่อยู่ในวัยพึ่งพิง 2 กลุ่มอายุ (ประชากรเด็กและประชากรสูงอายุ) ก็คน

จากข้อมูลที่คำนวณได้ในครั้งนี้ พบว่า อัตราส่วนผู้เป็นภาระพึ่งพิงในชนบทมีแนวโน้มลดลงเรื่อย ๆ (ทำนองเดียวกับของทั้งประเทศ) คือจาก 81.9 ในปี 2513 ลดลงเหลือ 65.0 ในปี 2523 และลดลงเหลือ 45.6 ในปี 2543

จากตาราง 3 จะพบข้อน่าสังเกตอีกประการหนึ่งคือ อัตราส่วนของประชากรเด็กที่ตกเป็นภาระพึ่งพิง (Young dependents) อายุ 10-14 ปีต่อผู้อยู่ในวัยทำงาน (อายุ 15-49 ปี) ในชนบทจะลดลงเรื่อย ๆ จาก 74.0 ใน พ.ศ.2513 เป็น 57.2 ในปี พ.ศ.2523 และลดลงเหลือ 36.0 ในปี พ.ศ.2543 ซึ่งสัดส่วนดังกล่าวนี้จะแตกต่างจากอัตราส่วนของประชากรสูงอายุที่ตกเป็นภาระพึ่งพิง (Old dependents) อายุ 60 ปีขึ้นไปต่อประชากรในวัยทำงาน (อายุ 15-59 ปี) จะมีอัตราส่วนคงที่และสูงขึ้นในปี 2543 ทั้งนี้เป็นผลจากการที่มีผู้สูงอายุเพิ่มมากขึ้น จาก พ.ศ.2523-2543 เพิ่มขึ้นประมาณร้อยละ 38

ในอนาคตอันใกล้ นโยบายการศึกษาของชาติจะขยายการศึกษาภาคบังคับออกไปจากปัจจุบัน 6 ปีเป็น 9 ปี อาจทำให้อัตราส่วนภาวะพึ่งพิงของประชากรเด็กต่อประชากรในวัยทำงานเพิ่มมากขึ้นกว่าที่คาดประมาณไว้ก็ได้

ตาราง 3. อัตราส่วนพึ่งพิงในชนบท พ.ศ. 2513-2543

อัตราส่วนพึ่งพิง	2513	2523	2533	2543
อัตราส่วนพึ่งพิงของประชากรเด็ก และผู้สูงอายุต่อผู้อยู่ในวัยทำงาน (15-59 ปี)	81.9	65.0	52.4	45.6
อัตราส่วนพึ่งพิงของประชากรเด็ก (0-14 ปี) ต่อผู้อยู่ในวัยทำงาน (15-59 ปี)	74.0	57.2	44.5	36.0
อัตราส่วนพึ่งพิงของประชากรผู้สูงอายุ (60 ปีขึ้นไป) ต่อผู้อยู่ในวัยทำงาน (15-59 ปี)	7.8	7.8	7.8	9.6

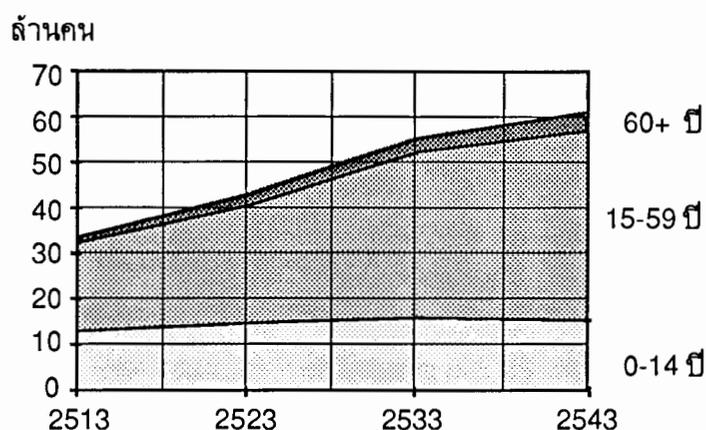
แหล่งที่มา : ตาราง 1

ภาวะสูงอายุ (Aging)

ปรากฏการณ์ที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นคือ สัดส่วนของประชากรวัยผู้ใหญ่และสูงอายุค่อยๆเพิ่มมากขึ้น ขณะที่สัดส่วนของประชากรวัยเด็กและวัยรุ่นลดลง เป็นผลให้อายุมัธยฐาน (Median Age) ของประชากรกลุ่มนั้นสูงขึ้น กระบวนการดังกล่าวเรียกว่าภาวะสูงอายุ (Aging) ภาวะดังกล่าวเกิดขึ้นได้เนื่องจากอัตราการเกิดลดลง อายุขัยเฉลี่ยคงที่หรือเพิ่มสูงขึ้น พร้อมกับการลดลงของอัตราตาย ถ้าดูจากตัวเลขในตาราง 1 หรือตาราง 2 จะเห็นว่าภาวะสูงอายุได้ค่อยปรากฏในกลุ่มประชากรชนบทเช่นเดียวกัน นับแต่ปีสามะโน 2513 เป็นต้นมา กล่าวคือสัดส่วนของผู้สูงอายุในชนบทเพิ่มจากร้อยละ 4.5 ในปีสามะโน 2513 เป็นร้อยละ 4.9 ในปีสามะโน 2523 และเพิ่มเป็นร้อยละ

ละ 5.4 ในปีสามะโน 2533 นอกจากสัดส่วนเพิ่มขึ้นแล้ว จำนวนผู้สูงอายุก็ได้เพิ่มขึ้นด้วย (รูป 3.)

รูป 3. แสดงจำนวนการเพิ่มของประชากรสูงอายุในชนบท

ภาวะผู้สูงอายุอาจไม่เป็นปัญหารุนแรงในปัจจุบัน เนื่องจากสังคมไทยมีระบบเครือญาติ ลักษณะความกตัญญูคหะที และความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่หลงเหลืออยู่ในชนบท ในชนบทบางแห่งพบว่า ผู้สูงอายุที่ถูกลูกหลานทอดทิ้งไว้ในหมู่บ้าน และลูกหลานส่งเงินมาให้ใช้จ่าย แต่ไม่สม่ำเสมอ ชาวบ้านในหมู่บ้านเดียวกันจะให้ความช่วยเหลือเท่าที่สามารถช่วยได้ แม้จะมิได้เป็นญาติเกี่ยวดองกันก็ตาม

สิ่งที่น่าสนใจของปัญหาผู้สูงอายุในชนบท (ซึ่งแตกต่างจากผู้สูงอายุในเมือง) คือผู้สูงอายุในชนบทเป็นผู้ที่ด้อยการศึกษา เนื่องจากขาดโอกาสในการศึกษาในวัยที่สมควร เมื่อหมดภาระการทำงานทางการเกษตรเนื่องจากสภาพร่างกายไม่เอื้ออำนวย หรือเพราะลูกหลานเข้ารับผิดชอบในการทำกรเกษตรแทน หรืออาจเป็นเพราะลูกหลานห้ามมิให้ทำ เนื่องจากเกรงจะฮับฮายแก่เพื่อนบ้าน ผู้สูงอายุเหล่านี้จะทำหน้าที่ดูแลหลาน

จากงานวิจัยจำนวนหนึ่งพบว่าสถานภาพของผู้สูงอายุอยู่ในขั้นดี (เช่น นิตา ชูโต, 2525) คือได้รับการเอาใจใส่เชื้อเพลิงจากลูกหลาน แต่ในอนาคต ผู้สูงอายุชนบทไม่มีลูกหลานให้ดูแล สถานภาพและบทบาทในปัจจุบันของผู้สูงอายุในชนบทจะต้องเปลี่ยนแปลงไปอย่างแน่นอน

ผู้สูงอายุในชนบทไม่มีสวัสดิการตอบแทนหลังเกษียณเหมือนเช่นผู้เคยทำงานราชการหรือรัฐวิสาหกิจ ผู้สูงอายุในชนบทจึงเป็นกลุ่มที่ทำให้ความสนใจและห่วงใยเป็นพิเศษในอนาคต

โครงสร้างทางเพศ

นับแต่ปีสามะโน 2513 จนถึงการคาดประมาณ พ.ศ. 2543 โครงสร้างทางเพศของประชากรชนบทไทยไม่ค่อยมีการเปลี่ยนแปลงอัตราส่วนทางเพศ (Sex Ratio) โดยสรุปสัดส่วนทางเพศของประชากรวัยเด็ก (อายุ 0-14 ปี) และประชากรวัยทำงาน (อายุ 15-59 ปี) ไม่แตกต่างกันมากนัก

ในกลุ่มอายุที่สูงขึ้นไป (ตั้งแต่ 60 ปี) อัตราส่วนทางเพศจะเปลี่ยนไปตรงข้ามกับอัตราส่วนทางเพศในกลุ่มอายุที่ต่ำกว่า (ตาราง 4) กล่าวคือ สัดส่วนของเพศหญิงจะมีมากกว่าเพศชายนับตั้งแต่กลุ่มอายุ 60 ปีขึ้นไป เนื่องจากอัตราตายของชายสูงกว่าหญิงทุกหมวดอายุ ซึ่งอาจสะท้อนให้เห็นโดยอายุขัยเฉลี่ย (Life Expectancy) ของเพศชายต่ำกว่าเพศหญิงมาโดยตลอด ปรากฏการณ์นี้เกิดขึ้นกับประชากรทั่วประเทศ เช่น ระหว่าง 2513 - 2518 อายุขัยเฉลี่ยเพศชายเท่ากับ 55.7 เพศหญิงเท่ากับ 61.5 ระหว่างปี 2518-2523 เพศชายเท่ากับ 59.2 เพศหญิงเท่ากับ 61.5 และระหว่างปี 2528-2533 เพศชายเท่ากับ 62.2 และเพศหญิงเท่ากับ 66.2 (รายงานประจำปี 2525 ของสถาบันวิจัยประชากรและสังคม)

ตาราง 4. อัตราส่วนทางเพศชายต่อหญิงของประชากรชนบทไทย จำแนกตามกลุ่มอายุ

อายุ	2513	2523	2533	2543
	ชาย : หญิง	ชาย : หญิง	ชาย : หญิง	ชาย : หญิง
0 - 14	102 : 100	104 : 100	102 : 100	103 : 100
15 - 59	97 : 100	98 : 100	102 : 100	103 : 100
60+	84 : 100	85 : 100	84 : 100	83 : 100

แหล่งที่มา : จำนวนจากตาราง 1 ด้วยวิธี

$$\text{อัตราส่วนทางเพศ} = \frac{\text{จำนวนประชากรชาย}}{\text{จำนวนประชากรหญิง}} \times 100$$

จากรูปปีรามิดประชากร และตัวเลขในตาราง 1 จึงยืนยันได้ว่าในวัยปลายของชีวิต จะมีหญิงชาวชนบทเหลืออยู่จำนวนมากกว่าชาย หรืออีกนัยหนึ่งอาจกล่าวได้ว่า มีผู้สูงอายุหญิงมากกว่าผู้สูงอายุชายในชนบท

ภาวะการเป็นหม้าย (Widowhood)

สืบเนื่องจากการมีจำนวนประชากรชายในชนบทเหลืออยู่น้อยกว่าประชากรหญิงในกลุ่มอายุสูง ๆ ในปัจจุบันถ้าเข้าไปในหมู่บ้านชนบทจะพบว่ามียศพรหม้าย อันเนื่องมาจากการเสียชีวิตของสามีจำนวนมิใช่น้อย ภาวะการเป็นหม้ายของสตรีจะมีอัตราสูงกว่าเป็นหม้ายของชายตามกลุ่มอายุที่สูงขึ้น ตัวอย่างเช่น จากสำมะโน พ.ศ. 2523 ตั้งแต่กลุ่มอายุ 60 ปีขึ้นไป มีสตรีชนบทที่เป็นหม้าย 574,876 คน แต่มีชายที่เป็นหม้ายเพียง 161,106 คน หรือเป็นอัตราส่วนชายหม้ายต่อหญิงหม้ายเท่ากับ 1.0 : 3.6 สิ่งนี้อาจจะเป็นปัญหาสังคมสงเคราะห์คือ การให้ความช่วยเหลือแก่สตรีในชนบทที่ตกอยู่ในภาวะเป็นหม้าย ซึ่งจะมีความยากลำบากกว่าสตรีในเขตเมือง ซึ่งมีเบี้ยหวัดบำนาญ

หรือสามารถประกอบการค้าขาย ในสภาพปัจจุบันที่จำนวนบุตรโดยเฉลี่ยลดลงตามลำดับนั้น บุตรที่เป็นคนหนุ่มสาวได้อพยพเข้ามาทำงานในเขตเมือง บางส่วนอาจส่งเงินกลับไปจุนเจือมารดาฝ่ายของตน แต่บางส่วนมิได้ทำเช่นนั้น การยังชีพด้วยเกษตรกรรมสำหรับสตรีหมายถึงเป็นเรื่องที่ยากลำบากมิใช่น้อย หนึ่งในนโยบายการพัฒนาชนบทของรัฐ มุ่งไปที่หัวหน้าครัวเรือนที่เป็นชาย และเฟิกเจยกกลุ่มสตรีที่ต้องการความช่วยเหลือทางด้านเศรษฐกิจ

ปัญหาดังกล่าวอาจไม่ถือว่าเป็นปัญหาร้ายแรงในปัจจุบัน เนื่องจากในสังคมชนบทไทยยังคงดำรงลักษณะความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ แต่นับวันจะเสื่อมสลายลงไปตามลำดับ สิ่งนี้น่าจะเป็นจุดที่ควรพิจารณาในการวางแผนพัฒนาชนบท

ผลจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรในชนบทกับการพัฒนาประเทศ

จากการวิเคราะห์ข้อมูลโครงสร้างประชากรในชนบท จากสำมะโนและการคาดประมาณ พ.ศ. 2513-2543 พบว่า มีการเปลี่ยนแปลงด้านโครงสร้างอายุและเพศของประชากรในเขตชนบทของประเทศไทย สัดส่วนของประชากรในกลุ่มอายุต่าง ๆ เปลี่ยนแปลงไปเช่นสัดส่วนของสตรีในวัยเจริญพันธุ์ที่เพิ่มสูงขึ้น ซึ่งจะมีผลต่อศักยภาพการสืบพันธุ์ และอัตราการเพิ่มประชากร เพราะแม้ว่าอัตราเกิดเฉพาะอายุจะคงเดิม แต่อัตราการเกิดอย่างหยาบจะสูงขึ้น

นอกจากนี้ยังเกิดการเปลี่ยนแปลงของสัดส่วนผู้เป็นภาวะพึ่งพิงในวัยสูงอายุเพิ่มมากขึ้น รวมทั้งภาวะสูงอายุ ข้อน่าสังเกตประการหนึ่งคือ การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรในชนบทจะมีลักษณะคล้ายคลึงกับโครงสร้างประชากรทั้งประเทศ เนื่องจากประชากรในชนบทของไทย จะเป็นประชากรส่วนใหญ่ของประเทศไปอีกระยะหนึ่ง แม้ว่าจะเกิดการเปลี่ยนแปลงไปสู่ภาวะทันสมัย หรือการทำให้กลายเป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่ก็ตาม

ผลทางด้านเศรษฐกิจ จากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากร ประชากรในวัยทำงาน (15-59 ปี) ในเขตชนบทและวัยสูงอายุ แต่เดิมประชากรกลุ่มใหญ่คือประชากรวัยเด็ก (0-14 ปี) การใช้ประโยชน์จากกำลังคน (Manpower) ในกลุ่มประชากรวัยทำงาน เป็นสิ่งที่ต้องเตรียมการรองรับไว้ตั้งแต่บัดนี้ สิ่งที่จะเป็นผลกระทบตามมาคือ รูปแบบการประกอบอาชีพได้เปลี่ยนไป วิธีการผลิตเปลี่ยนไปจากเดิมตามการผลิตกันจากภายนอก การทำงานเกษตรกรรมดั้งเดิมนับวันจะหมดไป การนำเทคโนโลยีใหม่เข้ามาใช้ทำให้ความต้องการใช้แรงงานในภาคเกษตรกรรมลดน้อยลง เนื่องจากถูกทดแทนด้วยเครื่องจักรกล สิ่งสำคัญคือ ที่ดินทำกินของแต่ละครอบครัวมีขนาดเล็กลง พร้อมกับจำนวนผู้ไร้ที่ดินทำกินเพิ่มมากขึ้นทุกที สภาพการไร้ที่ดินทำกินในเขตชนบท ทำให้แรงงานส่วนหนึ่งในชนบทต้องอพยพย้ายถิ่นเข้ามาทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม ซึ่งเป็นปัจจัยดึงดูดอยู่ในเมือง

ในสภาพปัจจุบันที่ชนบทส่วนหนึ่งถูกทอดทิ้งไว้กับประชากร 2 กลุ่มที่เป็นกลุ่มที่เป็นภาระพึ่งพิงทำให้ความก้าวหน้าในการพัฒนาชนบทไม่สามารถดำเนินไปได้อย่างรวดเร็วและสัมฤทธิ์ผล ความพยายามของรัฐในการพัฒนาชนบทหรือการสร้างงานในชนบท สามารถเห็นยว้างให้ประชากรในวัยทำงานให้อยู่ในชนบทได้มากน้อยเพียงไรเป็นคำถามที่ต้องการคำตอบอยู่เสมอ นโยบายที่แนบชัดคือป้องกันการย้ายถิ่นเข้าสู่เมือง แต่จะป้องกันอย่างไรยังมีความขัดแย้งกันอยู่ระหว่างความคิดเห็นเกี่ยวกับ *การย้ายถิ่นเพื่อการพัฒนา* กับ *การคงอยู่ที่เดิมเพื่อการพัฒนา*

ผลทางด้านสังคม ผลกระทบทางด้านสังคมจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรในเขตชนบทมีหลายประการ ผลประการแรก คือ ประชากรวัยสูงอายุเพิ่มมากขึ้นในชนบทเช่นในเขตเมือง สิ่งทีกล่าวขวัญกันอยู่เกี่ยวกับผู้สูงอายุเป็นปัญหาที่น่าจะเป็นของผู้สูงอายุในเมืองมากกว่าในชนบท ผู้สูงอายุในชนบทจะกลายเป็นประชากรอีกกลุ่มหนึ่งที่ถูกเพิกเฉยไม่อยู่ในเป้าหมายความสนใจของรัฐ สวัสดิการสงเคราะห์ต่าง ๆ มุ่งไปที่ประชากรในเขตเมืองเป็นส่วนมาก สิ่งที่น่าเป็นห่วงในอนาคตไม่ยาวนานนี้ว่า มีสถาบันทางสังคมใดที่จะมารับผิดชอบต่อผู้สูงอายุในชนบทที่มีจำนวนมากขึ้นและสภาพการณ์ที่ไร้ลูกหลานจนเจือ (และไร้ความช่วยเหลือจากรัฐ)

ผลกระทบอีกประการหนึ่งคือ อัตราการเข้าเรียนของเด็กในชนบทลดลงตามลำดับ น่าจะทำให้หน่วยงานทางการศึกษาหันมาเน้นด้านคุณภาพของการศึกษามากกว่าการสร้างสถานศึกษามารองรับจำนวนนักเรียน การเหี่ยวร้างเด็กให้อยู่ในโรงเรียนมากขึ้นโดยเพิ่มการศึกษาภาคบังคับเป็น 9 ปีนั้นสมควรพิจารณาความพร้อมของครอบครัวที่จะส่งเสียให้ลูกเรียนอีก 3 ปี ขณะที่ครอบครัวขาดแคลนทั้งแรงงานและเงินทอง การจัดการศึกษาแก่ประชากรในชนบทนอกระบบโรงเรียนน่าจะเป็นสิ่งที่ต้องเร่งกระทำเพื่อให้เกิดการพัฒนาชนบทเป็นสำคัญ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ควรเน้นทั้ง 2 กลุ่มเป้าหมายคือ ประชากรที่ได้รับการศึกษาสายสามัญสูงกว่าภาคบังคับ ที่สามารถพัฒนาศักยภาพของการเป็นแรงงานที่มีฝีมือได้โดยไม่ยาก กับกลุ่มที่ด้อยการศึกษา และไร้ฝีมือ จำเป็นต้องอาศัยการศึกษานอกโรงเรียนเข้ามาช่วยอย่างเต็มที่

ผลอีกประการหนึ่งที่จะยกมากล่าวในที่นี้คือ บริการสุขภาพอนามัยที่กระจายไปทุกตำบลตามนโยบายของรัฐ ควรเปลี่ยนทิศทางการและกลุ่มเป้าหมาย หรือกลยุทธ์บางอย่าง เช่น การรณรงค์การวางแผนครอบครัวน่าจะลดความเข้มข้นในการให้สิ่งตอบแทน และเน้นการรณรงค์ด้านลดอัตราการตายของทารก เพื่อการอยู่รอดของเด็ก (เพื่อมิให้ชาวชนบทมีบุตรมาก) ควรเปลี่ยนเป็นการรณรงค์เพื่อให้มีผลอนามัยที่แข็งแรงเป็นประชากรที่เป็นกำลังแรงงานที่มีคุณภาพ นอกจากสุขภาพทางกายแล้วควรสนใจสุขภาพทางจิตด้วย เพราะการแข่งขันและต่อสู้กับการดำรงชีพในชนบทนับวันจะทวีความรุนแรงทุกที

เชิงอรรถ

- 1 รายละเอียดเกี่ยวกับ สิทธิ บทบาทหน้าที่ของคนในวงจรต่าง ๆ ของชีวิต และประชากรในชายที่ต้องการบริการต่าง ๆ ของรัฐ หาอ่านได้จาก บุญเลิศ เสี่ยวประไพ (2531)
- 2 ผู้สนใจรายละเอียดเกี่ยวกับเรื่องนี้ หาอ่านได้จาก Knodel et al. (1987)
- 3 ในบทความนี้กำหนดให้ประชากรสูงอายุ หรือประชากรที่เป็นภาวะพึ่งพิงอายุ ตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป เพราะยึดตามอายุเมื่อเกษียณราชการ ซึ่งเป็นลักษณะของประชากรเมือง ทั้งที่ในชนบทผู้ที่ตกเป็นภาวะพึ่งพิงอาจมีความแตกต่างกันไปเริ่มตั้งแต่ 50 ปี หรืออาจถึง 70 ปี เหตุผลอีกประการหนึ่งคืออายุ

ชัยเฉลี่ยของประชากรไทยยังไม่สูงมาก เมื่อเทียบกับประเทศที่พัฒนาแล้วที่บางประเทศที่กำหนดให้
ผู้สูงอายุเริ่มตั้งแต่อายุ 65 ปี

กิตติกรรมประกาศ

ผู้เขียนบทความขอแสดงความขอบคุณอย่างสูงต่อ ดร.วรชัย ทองไทย ที่กรุณาให้คำปรึกษาแนะนำ
ในการเขียนบทความนี้จนสำเร็จลุล่วง และขอขอบคุณ คุณสุรียพร พันพืง คุณเยาวลักษณ์ เขียวน้อย และคุณ
สมบุญรณ์ สุภกฤต ที่ให้ความช่วยเหลือด้านการคำนวณผลด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์

เอกสารอ้างอิง

คณะกรรมการประมาณประชากรในคณะอนุกรรมการนโยบายและแผนประชากร กองวางแผนทรัพยากรมนุษย์
2531. *การคาดประมาณประชากรของประเทศไทย 2523-2558*. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการ
การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. พิมพ์ครั้งที่ 2, มีนาคม

จินตนา เพชรานนท์ และอภิชาติ จำรัสฤทธิรงค์. 2529. *ภาวะสมรส : สัมมะโนประชากรและเคหะ พ.ศ. 2523*.
รายงานเชิงวิเคราะห์ฉบับที่ 5. กรุงเทพฯ : สำนักงานสถิติแห่งชาติ

นิศา ชูโต. 2525. *คนชราไทย*. กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บุญเลิศ เลี้ยวประไพ. 2531. *หลักสูตรและคู่มือการให้คำปรึกษาเกี่ยวกับการวางแผนครอบครัว*. กรุงเทพฯ :
สมาคมทำหมันแห่งประเทศไทย

ปราโมทย์ ประสาทกุล (ผู้แปล). 2531. *ผลสืบเนื่องของการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างอายุต่อการวางแผนพัฒนาใน
ปัจจุบันและอนาคต*. เอกสารทางวิชาการ หมายเลข 123. กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยประชากรและ
สังคม มหาวิทยาลัยมหิดล

สำนักงานสถิติกลาง. 2505. *สัมมะโนประชากรแห่งประเทศไทย พ.ศ. 2503* ทั่วราชอาณาจักร. กรุงเทพฯ :
สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. 2516. *สัมมะโนประชากรและเคหะ พ.ศ. 2513* ทั่วราชอาณาจักร. กรุงเทพฯ :
สำนักนายกรัฐมนตรี

_____. 2526. *สัมมะโนประชากรและเคหะ พ.ศ. 2523* ทั่วราชอาณาจักร. กรุงเทพฯ : สำนักนายกรัฐมนตรี

- Chamrathirong, A. (ed.). 1984. *Perspectives on the Thai Marriage*. IPSR Publication No.81. Bangkok : Institute for Population and Social Research, Mahidol University.
- Hanks, L., Jr., and J.R. Hanks. 1963. Thailand : Equality between the Sexes. In B.Ward, (ed.). *Women in New Asia*. Paris : UNESCO.
- Henderson, J., et al. 1971. *Area Handbook for Thailand*. Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office.
- Knodel, J., A. Chamrathirong, and N. Debavalya. 1987. *Thailand's Reproductive Revolution : Rapid Fertility Decline in a Third-World Setting*. Madison: University of Madison Press.
- United Nations. 1973. *The Determinants and Consequences of Population Trends*. vol 1. ST/SOA/SER A/50. New York, United Nations.